

Prof. dr Ivanka Marković

Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

TRGOVINA LJUDIMA U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRPSKE

Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske iz 2013. godine izvršena je izmjena u krivičnopravnoj regulativi trgovine ljudima, tako što su u Krivični zakon unesene nove inkriminacije pod nazivom trgovina ljudima, trgovina maloljetnim licima i organizovanje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima. Krivično djelo trgovina ljudima radi vršenja prostitucije, koje je do ovih izmjena postojalo u našem krivičnom zakonodavstvu, prekomponovano je i preimenovano u krivično djelo navođenje na prostituciju. Time je dovršen proces usklađivanja krivičnopravne regulative ovog oblika kriminaliteta sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti i izvršena podjela nadležnosti između državnog i entitetskog krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini.

Autorka u radu vrši kratku analizu navedenih krivičnih djela i njihovih oblika, ukazujući istovremeno na kriminalnopolitičku opravdanost pojedinih zakonskih rješenja. Pri tome, posebnu pažnju posvećuje činjenici da je kod krivičnog djela trgovina maloljetnim licima, kao kvalifikatorna okolnost predviđen način izvršenja, tj. okolnost da je učinilac osnovni oblik djela izvršio primjenom sile, ozbiljne prijetnje ili drugim oblicima prinude, dovođenjem u zabludu, otmicom, ucjenom, zloupotrebom svog položaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog, davanjem novca ili druge koristi navodeći da upotreba sile, prinude ili drugih alternativno navedenih načina izvršenja značajno povećava težinu ovog krivičnog djela i stepen njegove opasnosti. S tim u vezi, autorka ističe da je navedeno rješenje trebalo unijeti i u Krivični zakon BiH, kao i u Krivični zakon Brčko distrikta BiH i Krivični zakon FBiH.

Ključne riječi: Trgovina ljudima; Oblici eksploatacije žrtava trgovine ljudima.

1. UVODNI DIO

Uporedo sa razvojem međunarodnog prava u oblasti krivičnopravne regulative trgovine ljudima, vršile su se izmjene i zakonske regulative ovog krivičnog djela u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini. Konkretno

Ivanka Marković, ivankam2003@yahoo.com.

izmjene zakonskog opisa krivičnog djela trgovine ljudima u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine vršene su 2004, 2005, 2007, 2010. i 2015. godine. Ovom poslednjom izmjenom Krivičnog zakona, izmijenjen je naziv krivičnog djela, tako da se ono sada zove „međunarodna trgovina ljudima“, a čl. 186 ima deset stavova kojima su implementirani osnovni zahtjevi Konvencije Savjeta Evrope. Ograničavanjem inkriminacije samo na međunarodnu trgovinu ljudima, postavljeni su kriteriji razgraničenja nadležnosti u ovoj oblasti između državnog i entitetskog krivičnog zakonodavstva, jer se Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine inkriminiše samo **međunarodna trgovina ljudima**, što znači da svi slučajevi trgovine ljudima bez elementa inostranosti spadaju u nadležnost entiteta. Pored ove inkriminacije, uvodi se i novi čl. 186a pod nazivom „Organizovana međunarodna trgovina ljudima“, kojim se inkriminiše organizovanje i rukovođenje grupom ili drugim udruženjem koje zajedničkim djelovanjem počini krivično djelo trgovine ljudima.

U Krivičnom zakonu Brčko distrikta BiH, u grupi krivičnih djela protiv polne slobode i morala, 2013. godine¹ uvedeno je krivično djelo trgovina ljudima (čl. 207a) i krivično djelo organizovana trgovina ljudima (čl. 207b). Zakonske formulacije ovih djela u skladu su sa međunarodnim standardima. U Federaciji BiH, proces usaglašavanja krivičnopravne regulative u ovoj oblasti sa međunarodnim standardima još uvijek je u toku.

U Republici Srpskoj, izmjene u oblasti krivičnopravne regulative trgovine ljudima izvršene su Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona iz 2013. godine,² kada su u grupu krivičnih djela protiv polnog integriteta unesena krivična djela „**trgovina ljudima**“ (čl. 198 a), „**trgovina maloljetnim licima**“ (čl. 198 b) i „**organizovanje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima**“ (čl. 198 v). Prije izvršenih izmjena, Krivični zakon Republike Srpske je predviđao inkriminaciju „Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije“, čime je bila inkriminisana trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije.³

---

¹ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH, *Služeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 9/13.

² Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 67/13.

³ Prema mišljenju iznesenom u publikaciji pod naslovom *Trgovina ljudima i odgovor domaćeg pravnog sistema, Kritički osvrt na pregled zakona i prakse u Bosni i Hercegovini u svjetlu ključnih međunarodnih normi*, OSCE, juni 2009. godine, krivično djelo trgovina ljudima radi vršenja prostitucije nije u skladu sa definicijom koja je sadržana u relevantnim međunarodnim dokumentima. Međutim, u publikaciji se ipak kaže da su u ovoj inkriminaciji sadržani elementi trgovine ljudima (na str. 131 navedene studije) što, na neki način, potvrđuje tezu da je Krivični zakon Republike Srpske, još od 2000. godine, inkriminisao pojedine oblike trgovine ljudima, odnosno trgovinu ljudima u cilju seksualne eksploatacije. Naime, uspostavljanje kontrole nad žrtvom, uz primjenu sile, prijetnje, iskorištavanjem teške

2. KRIVIČNO DJELO TRGOVINA LJUDIMA U KRIVIČNOM ZAKONU REPUBLIKE SRPSKE

Krivično djelo trgovina ljudima regulisano je čl. 198a, kojim su u osam stavova, pored osnovnog i težih oblika djela, inkriminisane i određene radnje koje po svojoj suštini ne predstavljaju trgovinu ljudima, ali su sa njom neposredno povezane. Tu mislimo prvenstveno na radnju oduzimanja ili uništavanja ličnih dokumenta u cilju omogućavanja vršenja trgovine ljudima,⁴ kao i na kažnjavanje korištenja ili omogućavanja korištenja usluga žrtava trgovine ljudima.⁵ S ciljem usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima, posebnim stavom istog člana izričito je navedeno da pristanak žrtve na namjeravanu eksploataciju ne utiče na postojanje krivičnog djela,⁶ a takođe je izričito predviđena i obaveza oduzimanja predmeta, prevoznih sredstava i objekata koji su korišteni za izvršenje djela iz ovog člana.⁷

Osnovni oblik djela (čl. 198a, st. 1) vrši onaj „*ko silom, prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog lica, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakrije, primi ili drži drugo lice, a u cilju iskorišćavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije, korišćenja u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korišćenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorišćavanja.*“

materijalne situacije itd., a u svrhu njene eksploatacije (u ovom slučaju seksualna eksploatacija) dolaze do izražaja i u ovoj inkriminaciji, tako da je opravdano reći da krivično djelo trgovine ljudima radi vršenja prostitucije predstavlja krivično djelo koje inkriminiše pojedine, ne sve, oblike trgovine ljudima. Pored toga, ne treba zaboraviti da je ova inkriminacija unesena u krivično zakonodavstvo RS u vrijeme kada još nije postojala univerzalno prihvaćena definicija trgovine ljudima na međunarodnom nivou (ovaj KZ RS je stupio na snagu 1.10.2000, a Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom, otvoren je za potpisivanje od 12. do 15. decembra 2000. godine u Palermu, a zatim u sjedištu UN do 12. decembra 2002. godine), te da je nakon toga, 2003. godine, uspostavljena paralelno-podijeljena nadležnost u oblasti krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, nakon čega su krivična djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom prenesena u KZ BiH. Više o tome, vid. I. Marković, „Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije (čl. 188 Krivičnog zakonika Republike Srpske)“, *Glasnik pravde* 9/02, 54–67.

⁴ (2) Ko oduzme, zadržava, falsifikuje ili uništi lične identifikacione isprave radi vršenja djela iz st. 1. i 2. ovog člana, kazniće se zatvorom od tri do petnaest godina.

⁵ (4) Ko koristi ili omogući drugom korištenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploatacije, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

⁶ (7) Pristanak žrtve na bilo koji oblik iskorišćavanja iz stava 1. ovog člana ne utiče na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima

⁷ (8) Predmeti, prevozna sredstva i objekti korišćeni za izvršenje djela iz ovog člana oduzeće se.

Iz navedene definicije proizilazi da postoje tri osnovna elementa krivičnog djela: radnja izvršenja, način ili sredstvo izvršenja i iskorištavanje ili eksploatacija žrtve kao cilj djelovanja. Svaki od navedenih elemenata ima nekoliko različitih alternativno postavljenih oblika, te je za postojanje krivičnog djela neophodno da se preduzme jedna od alternativno određenih radnji izvršenja, na jedan od alternativno određenih načina izvršenja, a u cilju iskorištavanja pasivnog subjekta.

Radnja izvršenja ovog krivičnog djela određena je alternativno kao vrbovanje, prevoz, prebacivanje, predaja, prodaja, kupovina, posredovanje u prodaji, skrivanje, primanje ili držanje drugog lica, a u cilju iskorištavanja.

Vrbovanje u najširem smislu ove riječi podrazumijeva radnje kojim se kod druge osobe stvara odluka da nešto učini ili ne učini. U krivičnopravnom smislu, ono se gotovo poklapa sa pojmom podstrekavanja kojim se obuhvataju sve radnje kojima se kod drugog lica može stvoriti odluka da izvrši krivično djelo. U kontekstu krivičnog djela trgovine ljudima pojmom vrbovanja bi se mogle obuhvatiti sve radnje, svako činjenje ili nečinjenje, koje kod pasivnog subjekta stvara odluku o pristanku na planirano izrabljivanje, odnosno koje na taj način utiče na volju pasivnog subjekta da on preduzima određenu radnju, odnosno da se stavi u određeni položaj npr. položaj sličan ropstvu, itd. Vrbovanje može biti izvršeno bilo kojim putem, usmeno ili pismeno, putem štampe ili drugih sredstava komunikacije (npr. interneta).

Prevoz kao oblik radnje izvršenja podrazumijeva faktičko premještanje žrtava sa jednog mjesta na drugo, odnosno prevoz iz jednog grada u drugi u cilju njihove eksploatacije. Npr. ako jedno lice preuzme žrtvu trgovine ljudima od prodavca i preveze je do kupca ili do korisnika usluga žrtve).

Predaja, kao jedan od alternativno određenih oblika radnje izvršenja, u kontekstu ovog krivičnog djela, podrazumijeva radnju kojom se žrtva trgovine ljudima čini dostupnom drugom licu, npr. korisniku usluga žrtve trgovine ljudima, ali isto tako i drugom licu koje je takođe izvršilac krivičnog djela trgovine ljudima. Npr. jedno lice, koristeći silu ili prijetnju upotrebe sile prema žrtvi, preda drugom licu osobu koju je prethodno iskorištavao, kako bi je ovo drugo lice nastavilo iskorištavati, predajući na taj način drugoj osobi i kontrolu nad žrtvom trgovine ljudima.

Prodaja i kupovina predstavljaju radnje koje su imanentne svakoj prodaji i kupovini. U pitanju je, dakle, robno-novčana razmjena u kojoj se kao predmet trgovine pojavljuje čovjek. Prodavac uzima novac i predaje predmet kupovine, a kupac daje određeni novčani iznos na ime kupovine žrtve trgovine ljudima. Ukoliko u tom postupku učestvuje treće lice kao posrednik, tada imamo **posredovanje u prodaji** (npr. jedno lice preuzima od kupca ugovoreni novčani iznos i predaje ga prodavcu).

Skriivanje, kao oblik radnje izvršenja ovog krivičnog djela, treba shvatiti na način da se žrtva trgovine ljudima skriva od javnosti, odnosno od drugih lica koja bi joj eventualno mogla pomoći, na određenom mjestu koje je dostupno samo korisnicima usluga ili tačno određenim osobama, ali isto tako i na mjestu koje je dostupno korisnicima usluga preduzimajući radnje kojim se obezbjeđuje da prisustvo žrtve na tom mjestu ne bude primijećeno od drugih ljudi. Dakle, skrivanje treba shvatiti kao radnju kojom se produžava stanje viktimiziranosti pasivnog subjekta, bez obzira gdje i kako se ono vrši.

Primanje je radnja izvršenja kojom se preuzima žrtva trgovine ljudima od drugog lica, kako bi duže ili kraće vrijeme boravile kod primaoca, odnosno kojom se preuzima kontrola nad žrtvom trgovine ljudima od drugog lica, a sve u cilju iskorišćavanja. **Držanje** bi se moglo shvatiti na sličan način, tj. kao boravak pasivnog subjekta kod držaoca, ali bez mogućnosti da pasivni subjekat svojevrijem napusti objekat.

Konstitutivni elemenat krivičnog djela trgovine ljudima, pored alternativno navedenih oblika radnje izvršenja, jeste i **način izvršenja krivičnog djela**. I ovaj elemenat ima nekoliko alternativno određenih oblika, tako da se radnja izvršenja može izvršiti silom, prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog lica, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi.

Najčešći način izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima jeste **upotreba sile ili prijetnja upotrebom sile ili drugih oblika prinude**. Pod silom se podrazumijeva upotreba fizičke ili mehaničke snage prema nekom licu da bi se od njega iznudilo neko ponašanje. Prema čl. 147, st. 23 Krivičnog zakona RS, sila je i primjena hipnoze ili omamljujućih sredstava sa ciljem da se drugo lice protiv svoje volje dovede u nesvjesno stanje ili onesposobi za otpor. Sila postoji i onda kada ne postoji neposredno fizičko djelovanje na prinuđenog, ali su preduzete radnje takve da utiču na njega jednako kao i fizička prinuda. Prijetnja ili moralna sila se sastoji u stavljanju u izgled nekog zla koje će pogoditi pasivnog subjekta ukoliko se ne bude ponašao po volji učinioca. Prijetnja mora biti ozbiljna, a to će biti onda kada je ona po svom karakteru i okolnostima pod kojima je data, objektivno podobna da izazove određenu odluku ili određeno ponašanje lica na koje je upravljena. Bez značaja je da li je onaj koji prijeti zaista i spreman da ostvari prijetnju, odnosno da li je ona objektivno ostvarljiva. Bitno je da je lice kome se prijeti shvata ozbiljno. Prijetiti se može npr. ubistvom, napadom na tjelesni integritet, na čast i ugled i sl. Prijetnja se najčešće vrši usmenim putem, ali i pokazivanjem kako prolaze osobe koje ne postupaju po nalogu ili zahtjevu učinioca krivičnog djela tako što se pred pasivnim subjektom demonstrira upotreba sile prema nekom drugom licu, npr. „fizičkim kažnjavanjem“ neposlušnih djevojaka zbog količine zarađenog novca, odnosa prema klijentima i sl.

Kao što se vidi, zakonodavac je pored upotrebe sile i prijetnje upotrebe sile, kao načine izvršenja ili kao sredstvo izvršenja predvidio i druge oblike prinude. Pod drugim oblicima prinude, u kontekstu ovog djela, treba podrazumijevati sve radnje i postupke kojima se isključuje sloboda odlučivanja, odnosno kojima se utiče na pasivnog subjekta da postupa u skladu sa zahtjevima i željama izvršio-oca krivičnog djela. Npr. oduzimanje dokumenata, prijetnja da će se najbližima nanijeti fizička povreda, da će se otkriti čime se bavila ili bavi itd.

Kao poseban način ili sredstvo izvršenja ovog krivičnog djela, zakonodavac određuje *otmicu*. Imajući u vidu činjenicu da je otmica inkriminisana kao samostalno krivično djelo (čl. 165 KZ Republike Srpske) mišljenja smo da bi se ovaj način izvršenja djela trebao tumačiti u skladu sa tom inkriminacijom. U skladu sa tim, otmica postoji onda kada se upotrebom sile, prijetnje ili obmane ili na neki drugi način neko lice odvede ili zadrži u namjeri da se od njega ili od drugog lica iznudi novac ili kakva druga imovinska korist ili da njega ili koga drugog prinudi da nešto učini, ne učini ili trpi. Ukoliko izvršilac krivičnog djela trgovine ljudima preduzima neku radnju izvršenja, postupajući na opisani način, a u cilju eksploatacije koja predstavlja elemenat krivičnog djela trgovine ljudima, tada se može govoriti o ovom načinu izvršenja.

Prevara ili obmana, kao način izvršenja krivičnog djela, podrazumijeva-ju radnje kojima se kod drugog lica stvara pogrešna predstava o nečemu kako bi se postigla željena svrha. Postupci ili radnje kojima se jedno lice dovodi u zabludu mogu biti veoma različiti, a njihov značaj u kontekstu ovog krivičnog djela mora se procjenjivati u odnosu na konkretnu žrtvu, a ne u odnosu na neku prosječnu osobu i mogućnost realnog ostvarivanja datih obećanja. Dakle, mora se polaziti od ličnosti i subjektivnih karakteristika same žrtve, njenih želja i očekivanja, uzrasta, uslova u kojima živi, intelektualnog nivoa, obrazovanja i sl.

Zloupotreba odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog lica, kao način izvršenja ovog krivičnog djela, može se vršiti na različite načine, kao što je npr. korištenje položaja podređenosti žrtve, njene teške materijalne, porodične, zdravstvene situacije, itd. U pitanju su postupci kojima se koristi „ranjivost“ žrtve, njen osjećaj bespomoćnosti prouzrokovan nekom objektivnom okolnošću, odnosno postupci kojima se zloupotrebljava bilo koja situacija u kojoj konkretna osoba nema nikakvu drugu stvarnu ili prihvatljivu mogućnost nego da se prepusti iskorištavanju. Pri tome je za postojanje ovog načina izvršenja djela irelevantno na koji način je žrtva došla u takvu situaciju, odnosno da li je izvršilac krivičnog djela trgovine ljudima prouzrokovao takvo stanje ili ne. Dovoljno je da je učiniocu djela poznato da se žrtva nalazi u takvom stanju i da iskorištava takvo stanje.

Jedan od načina izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima jeste i *dan- vanje ili primanje novca ili drugih koristi* u cilju eksploatacije žrtve. Ovaj

način izvršenja djela može se manifestovati i kroz davanje novca licu koje već ima kontrolu nad žrtvom i vrši njenu eksploataciju, kako bi se, u cilju eksploatacije, preuzela kontrola nad istom.

Da bi postojalo krivično djelo trgovina ljudima, mora se dokazati da je učinilac preduzeo neku od alternativno predviđenih radnji izvršenja, na jedan od alternativno predviđenih načina izvršenja, u svrhu iskorištavanja ili eksploatacije pasivnog subjekta. Dakle, za postojanje krivičnog djela dovoljno je dokazati postojanje namjere da se pasivni subjekat podvrgne nekom obliku iskorištavanja ili eksploatacije, pri čemu je irelevantno da li je namjeravana eksploatacija realizovana.

Oblici iskorištavanja ili eksploatacije drugog lica su veoma različiti i obuhvataju eksploataciju rada drugog lica, vršenja krivičnog djela, prostitucije, korištenje u pornografske svrhe, uspostavljanje ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, oduzimanja organa ili dijelova tijela, korištenje u oružanim snagama, ali i svaki drugi oblik iskorištavanja.

Seksualno iskorištavanje obuhvata prostituciju, korištenje u pornografske svrhe, prisilni brak, ali i korištenje žrtve za zadovoljavanje vlastitih seksualnih potreba.⁸ Prostitucija, kao oblik iskorištavanja žrtve, može biti prinudna i dobrovoljna. Dobrovoljna prostitucija, kao oblik seksualne eksploatacije u kontekstu krivičnog djela trgovine ljudima, postoji u svim onim slučajevima u kojima su žrtve pristale na prostituciju, dakle, dobrovoljno se bave prostitucijom, ali nisu npr. pristale na ograničavanje slobode kretanja, onemogućavanje zadržavanja kompletne zarade i sl. Pored toga, moguća je dobrovoljna prostitucija kao oblik seksualne eksploatacije i u situaciji kada žrtva pristaje na sve zahtjeve učinioca krivičnog djela, npr. saraduje sa učiniocem tako što mu daje pola zarade, dogovora susrete sa klijentima i sl., jer pristanak žrtve na namjeravanu eksploataciju ne utiče na postojanja ovog krivičnog djela.

Eksploatacija rada drugog lica se najčešće vrši kroz prinuđavanje na prosjačenje, rad bez naknade ili uz izuzetno niske naknade, u neodgovarajućim radnim uslovima, itd.

Uspostavljanje ropskog ili nekog sličnog odnosa je takav oblik eksploatacije koji treba tumačiti u skladu sa relevantnim međunarodnim dokumentima. Konvencija Savjeta Evrope iz 2005. godine ne definiše ropstvo, ali definiciju ropstva nalazimo u drugim međunarodnim dokumentima kao što je to npr. Ženevska konvencija o ropstvu iz 1926. godine ili Dodatna konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem, institucijama i praksama nalik na ropstvo iz 1956. godine. Prema članu 1 Konvencije o ropstvu, ropstvo je stanje ili položaj nekog pojedinca nad kojim se vrše atributi prava svojine, a Dodatna

⁸ Stav zauzet u drugostepenoj presudi Suda BiH, Broj: Kž-61/09 od 09. 03. 2010. godine.

konvencija ističe da je rob pojedinac koji ima taj status ili položaj. Ustanove ili prakse slične ropstvu definisane su čl. 1 Dodatne konvencije. U skladu sa tom odredbom, odnos sličan ropstvu postoji u slijedećim slučajevima:

a) Potčinjenost zbog duga, tj. stanje ili položaj koji proizilazi iz činjenice da se dužnik obavezao da za garanciju duga da svoje lične usluge ili usluge nekog lica koje je pod njegovim autoritetom, ako pravična vrijednost njegovih usluga nije namijenjena likvidaciji duga ili ako trajanje tih usluga nije ograničeno niti njihova priroda određena;

b) Robovanje, tj. položaj onoga koji je obavezan prema zakonu, običaju i nekom sporazumu da živi i radi na zemlji koja pripada drugom licu i da tom drugom licu vrši, uz nagradu ili besplatno, izvesne određene usluge, a da ne može promeniti svoj položaj;

c) Svaka ustanova ili praksa na osnovu koje:

i) Je neka žena obećana ili udata za naknadu u novcu ili natura koja se daje njenom roditelju ili njenom tutoru, njenoj porodici, ili kom drugom licu ili grupi lica, a da pri tome ona nema pravo da odbije;

ii) Muž neke žene, njegova porodica ili njegov član imaju pravo da je ustupe nekom trećem licu, uz naplatu ili bez;

iii) Žena, po smrti svoga muža može, biti predata u nasleđe drugom licu;

d) Svaka ustanova ili praksa prema kojoj roditelji, ili jedan od njih, ili tutor predaje dijete ili odraslu djecu mlađu od osamnaest godina nekom trećem licu uz naplatu ili bez, radi korišćenja ličnosti ili rada pomenutog djeteta ili odrasle djece.

Kao oblik iskorištavanja žrtve trgovine ljudima navodi se **oduzimanje organa ili dijelova tijela**.⁹ Ukoliko je radnja izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima preduzeta da bi se izvršilo nedozvoljeno presađivanje dijelova tijela, na način kako je ono određeno u krivičnom zakonodavstvu, postojaće ovaj oblik eksploatacije žrtve trgovine ljudima. Pri tome se mora imati u

---

⁹ U čl. 21 Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini je postavljen princip da nije dopustivo da iz ljudskog tijela ili njegovih dijelova proističe novčana dobit. Ovaj princip je kasnije potvrđen u Protokolu vezanom za konvenciju povodom transplantacije organa i tkiva ljudskog porijekla u kojem se, u čl. 22, eksplicitno zabranjuje trgovina organima i tkivima. Postupak i uslovi za transplantaciju organa i dijelova čovječijeg tijela utvrđeni su Zakonom o transplantaciji, a u Krivičnom zakonu Republike Srpske, u čl. 217, predviđena je inkriminacija Nedozvoljeno presađivanje dijelova čovječijeg tijela, koja ima nekoliko oblika. U skladu sa njom, nedozvoljeno presađivanje dijelova čovječijeg tijela postoji ukoliko je uzimanje dijelova čovječijeg tijela radi presađivanja ili presađivanje istih, po pravilima medicinske nauke i struke neopravdano, ili ako je uzimanje dijelova tijela izvršeno prije nego što je smrt utvrđena na propisani način, ili bez saglasnosti davaoca ili primaoca ili njihovih zakonskih zastupnika. Poseban oblik djela postoji u slučaju kada se neovlašteno za nagradu prodaje ili posreduje pri davanju dijelova tijela od živog ili umrlog lica radi presađivanja.

vidu da pristanak žrtve na namjeravanu eksploataciju ne isključuje postojanje krivičnog djela trgovine ljudima, te će ovaj oblik iskorištavanja, kao elemenat trgovine ljudima, postojati i u slučaju kada žrtva dobrovoljno prodaje neki svoj organ, npr. bubreg.¹⁰

Za osnovni oblik djela predviđena je *kazna zatvora najmanje tri godine*.

Teži oblik djela postoji u slučaju ako je djelo iz st. 1 i 2 ovog člana izvršeno u sastavu organizovane grupe¹¹ i u slučaju kada djelo iz st. 1, 2, 3 i 4 ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe.¹² U prvom slučaju predviđena je *kazna zatvora najmanje pet godina*, a u drugom slučaju *kazna zatvora najmanje osam godina*. **Najteži oblik djela** postoji u slučaju ako je usljed djela iz st. 1 i 3 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jednog ili više lica. Za ovaj oblik djela predviđena je *kazna zatvora najmanje deset godina* (čl. 198a, st. 6).

3. TRGOVINA MALOLJETNIM LICIMA (čl. 198b)

Za razliku od rješenja koje je prihvaćeno u Krivičnom zakonu BiH i Krivičnom zakonu Brčko distrikta BiH, Krivičnim zakonom Republike Srpske trgovina ljudima u slučaju kada je pasivni subjekat lice mlađe od 18 godina izdvojena je u posebno krivično djelo, pod nazivom „trgovina maloljetnim licima.“

Osnovni oblik djela (čl. 198b, st. 1) *vrši onaj ko vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, skriva, drži ili prihvati lice mlađe od 18 godina radi iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili drugih dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja.*

---

¹⁰ Takav slučaj trgovine ljudima nalazimo u presudi Osnovnog suda u Prištini P 309/10 P 340/10 od 29. aprila 2013. godine (slučaj „Medikus“) kojom su optuženi oglašeni krivim za krivično djelo trgovine ljudima (čl. 139 Krivičnog zakona Kosova) jer su tokom 2008. godine vrbovali strane državljane, iskorištavajući njihovo loše imovinsko stanje, kako bi doputovali u Prištinu i na klinici Medikus se, za dogovoreni iznos novca (koji u nekim slučajevima nije isplaćen ili je isplaćen u manjem iznosu od dogovorenog) podvrgli transplantaciji bubrega u korist nepoznatog primaoca. Primaoci bubrega su prethodno učiniocima djela uplatili dogovoreni iznos novca. Svi donori su bili stranci, veoma lošeg imovnog stanja, koji su prodajom bubrega željeli riješiti neke finansijske probleme.

¹¹ (3) Ako je djelo iz st. 1. i 2. ovog člana izvršeno u sastavu organizovane grupe, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje pet godina

¹² (5) Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom najmanje osam godina.

Iz navedene definicije proizilazi da je za postojanje ovog krivičnog djela dovoljno preduzimanje jedne od alternativno navedene radnje izvršenja u cilju nekog od alternativno postavljenih oblika iskorištavanja odnosno eksploatacije maloljetnika. Kada su u pitanju mogući oblici radnje izvršenja ovog krivičnog djela ne postoje razlike u odnosu na krivično djelo Trgovina ljudima. Isti zaključak se može izvesti i u pogledu oblika namjeravanje eksploatacije ili iskorištavanja maloljetnika, jer zakonodavac, pored toga što kod ovog krivičnog djela izričito navodi druge oblike seksualnog iskorištavanja i nezakonito usvojenje ili njemu sličan odnos, dodaje generalnu klauzulu kojom, kao i kod prethodnog krivičnog djela, ostavlja mogućnost primjene ove inkriminacije i na situacije u kojima se radnja izvršenja preduzima u cilju nekog drugog oblika iskorištavanja, odnosno eksploatacije maloljetnika.

Teži oblik djela (čl. 198b, st. 2) postoji u slučaju kada se *osnovni oblik djela vrši primjenom sile, ozbiljne prijetnje ili drugim oblicima prinude, dovođenjem u zabludu, otmicom, ucjenom, zloupotrebom svog položaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog, davanjem novca ili druge koristi. Dakle, način izvršenja krivičnog djela koji predstavlja osnovni element krivičnog djela* Trgovine ljudima, predstavlja *kvalifikatornu okolnost*, što je kriminalnopolitički opravdano, jer upotreba sile, prinude ili drugih alternativno navedenih načina izvršenja značajno povećava težinu ovog krivičnog djela i stepen njegove opasnosti. Mišljenja smo da je navedeno rješenje trebalo unijeti i u Krivični zakon BiH kao i u Krivični zakon BD BiH. Nije kriminalnopolitički ista situacija kada se djelo vrši prema licu mlađem od 18 godina bez upotrebe navedenih načina izvršenja ili sa njihovom upotrebom. U ovom drugom slučaju mnogo je veći intenzitet povrede zaštićenog dobra i mnogo su teže posljedice za pasivnog subjekta, te je toj okolnosti morala biti posvećena odgovarajuća pažnja prilikom zakonskog regulisanja trgovine ljudima u navedenim krivičnim zakonima.

Za osnovni oblik djela je predviđena *kazna zatvora najmanje pet godina*, a za teži oblik djela *kazna zatvora najmanje osam godina*.

U cilju suzbijanja ovog oblika kriminaliteta, zakonodavac je, kao i kod prethodnog krivičnog djela, predvidio kažnjavanje onog *ko koristi ili omogućuje drugom korištenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploatacije maloljetnog lica, pod uslovom da je bio svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima* (čl. 198b, st. 3). Predviđena kazna je zatvor najmanje pet godina. Kazna zatvora od tri do petnaest godina predviđena je za onog ko oduzme, zadržava, falsifikuje ili uništi lične identifikacione isprave radi vršenja djela iz st. 1 i 2 ovog člana (čl. 198b, st. 4).

Ukoliko su prethodni oblici djela *izvršeni u sastavu organizovane kriminalne grupe* (čl. 198b, st. 5) ili *od strane službenog lica u vršenju službe*

(čl. 198b, st. 6), postojaće **kvalifikovani oblici djela**. U prvom slučaju predviđena je *kazna zatvora najmanje deset godina*, a u drugom *kazna zatvora najmanje osam godina*.

Teži oblik djela postoji i u slučaju kada je usljed krivičnog djela iz stava 1 i 3 ovog člana *nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jednog ili više lica*. Za ovaj oblik djela predviđena je kazna zatvora najmanje deset godina.

Kao i kod krivičnog djela Trgovina ljudima, zakonodavac je izričito naveo da pristanak maloljetnog lica na bilo koji oblik eksploatacije iz stava 1 ovog člana ne utiče na postojanje ovog krivičnog djela (čl. 198b, st. 8), te da će se predmeti, prevozna sredstava i objekti korišteni za izvršenje djela iz ovog člana oduzeti (čl. 198, st. 9).

4. ORGANIZOVANJE GRUPE ILI ZLOČINAČKOG UDRUŽENJA ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH DJELA TRGOVINE LJUDIMA I TRGOVINE MALOLJETNIM LICIMA (ČL. 198v)

Krivično djelo organizovanje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima, po svojoj suštini predstavlja pripremnu radnju za izvršenje krivičnog djela trgovina ljudima i trgovina maloljetnim licima. Osnovni oblik djela predviđa kažnjavanje za onog ko organizuje kriminalnu grupu, udruženje ili zločinačko udruženje za izvršenje krivičnih djela iz čl. 198a i 198b ovog zakona. Dakle, u pitanju je organizator kriminalne grupe, udruženja ili zločinačkog udruženja, a predviđena kazna je zatvor od tri do petnaest godina. Drugi oblik djela predviđa kažnjavanje za onog ko postane pripadnik grupe ili udruženja iz stava 1 ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili udruženje. Za ovaj oblik djela predviđena je kazna zatvora od jedne do deset godina.

5. ZAKLJUČAK

Nakon donošenja Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokola za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom 2000. godine, doneseni su novi pravni instrumenti s ciljem uvođenja efikasnijih mjera sprečavanja i suzbijanja ove negativne društvene pojave. Predlagane su nove krivičnopravne mjere koje su na sveobuhvatan način tretirale ovu problematiku, počevši od kažnjavanja korisnika usluga žrtava trgovine ljudima, preko obezbjeđivanja optimalne zaštite žrtava trgovine ljudima do iznalaženja efikasnih mjera za oduzimanje predmeta korištenih u ovom krivičnom djelu i oduzimanje imovine stečene ovim oblikom kriminaliteta. Najznačajniji pravni instrument

svakako je **Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima**,¹³ prema kojoj trgovina ljudima predstavlja kršenje ljudskih prava i napad na dostojanstvo i integritet čovjeka. Konvencija ima za cilj osiguranje poštovanja prava žrtava i njihovu zaštitu, borbu protiv trgovine ljudima i unapređenje međunarodne saradnje u borbi protiv trgovine ljudima. Primjenjuje se na sve oblike trgovine ljudima, bilo da je ona nacionalna ili transnacionalna i bilo da je povezana ili ne sa organizovanim kriminalom, te predviđa niz značajnih mjera za suzbijanje i sprečavanje trgovine ljudima.

Navedeno je imalo veliki uticaj na fizionomiju krivičnog djela „trgovina ljudima“, jer su se, uporedo sa razvojem međunarodnog prava i postavljenih standarda u ovoj oblasti, razvijale i krivičnopravna doktrina i sudska praksa, ukazujući na propuste i određene nelogičnosti u zakonskoj formulaciji ove inkriminacije. U skladu s tim, vršene su česte korekcije i izmjene zakonskog opisa krivičnog djela, kako na nivou Bosne i Hercegovine tako i na entitetskom nivou. Izmjene u zakonskoj regulativi krivičnog djela trgovine ljudima nisu specifičnost samo našeg krivičnog zakonodavstva, jer su i mnoge zemlje u okruženju prilično često mijenjale fizionomiju ove inkriminacije (npr. Srbija, Hrvatska). Jedan od razloga tako čestih izmjena zakonskog određenja ove inkriminacije jeste i priroda ovog vida kriminaliteta koji po svom karakteru spada u veoma složene oblike (organizovanog) kriminaliteta, koji se može manifestovati u veoma različitim pojavnim oblicima, što ovo djelo čini veoma zahtjevnim u pogledu njegovog legislativnog uređivanja, a pogotovo u pogledu njegove primjene.

U Republici Srpskoj su izmjene u oblasti krivičnopravne regulative trgovine ljudima izvršene Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona iz 2013. godine,¹⁴ kada je u grupu krivičnih djela protiv polnog integriteta uneseno krivično djelo pod nazivom „trgovina ljudima“ (čl. 198 a), „trgovina maloljetnim licima“ (čl. 198 b) i „organizovanje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima“ (čl. 198 v). Zakonske formulacije ovih djela su u skladu sa međunarodnim standardima.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference i pravni akti

1. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH, *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 9/13;

---

¹³ *Službeni glasnik BiH, Međunarodni ugovori*, br. 14/07.

¹⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 67/13.

2. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 67/13;
3. Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, *Službeni glasnik BiH, Međunarodni ugovori*, br. 14/07;
4. Marković, Ivanka, „Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije (čl. 188 Krivičnog zakonika Republike Srpske)“, *Glasnik pravde* 9/02;
5. Presuda Suda BiH, Broj: Kž-61/09, od 09. 03. 2010. godine;
6. Presuda Osnovnog suda u Prištini P 309/10 P 340/10, od 29. aprila 2013. godine;
7. *Trgovina ljudima i odgovor domaćeg pravnog sistema, Kritički osvrt na pregled zakona i prakse u Bosni i Hercegovini u svjetlu ključnih međunarodnih normi*, OSCE, Sarajevo 2009.

Full Professor Ivanka Marković, LL.D.

Faculty of Law, University of Banja Luka

TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS IN THE CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIKA SRPSKA

Summary

The 2013 Law on the Amendments of the Criminal Law of the Republika Srpske reformed the criminal provisions on the trafficking in human beings. The Law was enriched with the incriminations such as trafficking in human beings, trafficking in juveniles, and organizing of a crime group for the committal of the criminal offences of the trafficking in human beings, trafficking in juveniles. The criminal offence trafficking in human beings for the purpose of prostitution has been renamed as the criminal offence of allegation of prostitution. In this way the process of the harmonization of the criminal law legislation with the international standards has been completed. At the same time, this led to the division of powers between the state and the entities in this sphere of the criminal law.

The author analyses the abovementioned criminal offences, and explains whether there is criminal-political justification for certain legal provisions. The particular attention has been devoted to the fact that the mode of enforcement of the criminal offence trafficking in juvenile is an aggravating circumstance.

Key words: *Trafficking in human beings; The forms of exploitation of the victims of the trafficking in human beings.*